

A BAROMFITENYÉSZTÉS RÖVID TÖRTÉNETE A RÉGMÚLT IDŐKTŐL NAPJAINKIG II.

A XX. század kezdetén

A század kezdetén hazánkban még általánosan jellemző volt a köztenyésztésre, hogy a különféle fajú és korú baromfiakat, állategészségügyi szempontból helytelenül, együtt tartották. A század elején a kendermagos parlagi tyúkból sávozott plymouth fajtával való keresztezéssel nemesítették ki a kendermagos magyar tyúkot. A sárga parlagi tyúkból kezdetben sárga orpington, utóbb főként rhode island red, majd new-hampshire fajtákkal történő nemesítés eredményeként jött létre a nemesített magyar tyúkon belül a legelterjedtebb, sárga színváltozat. A baromfiak további nemesítésére 1901-ben sárga és fehér orpingtont hoztak be az országba.

Az 1902. évi pozsonyi baromfi kiállítás alkalmával rendezték meg az első országos magyar baromfitenyésztési kongresszust, és megalakult a *Baromfitenyésztők Országos Egyesülete (BOE)*. A pozsonyi kiállításon mutattak be először udvarokon élő baromfit. A BOE folyóirata, a „*Baromfitenyésztők Lapja*” (1906) szintén hozzájárult a korszerű tenyésztés szakismereteinek terjesztéséhez.

A gödöllői munkásképző iskola neve „*Baromfitenyésztő Munkásnőképző Iskola*” (1904) lett, amelyet Báldy Bálint (1896-1971) szakirányításával egyéves mesterképző Baromfitenyésztő Szakiskolává szerveztek át. 1906-ban Budapesten rendezték a *Nemzetközi Baromfikiállítást*. A baromfitenyésztés színvonalát a BOE

kelletőgépek terjesztésével emelte. A baromfiküldemények után fertőtlenítési illeketek számítottak fel. A Földművelésügyi Minisztérium a kellettőgépek és a műanyag díjtalan kölcsönzésével, valamint az élő baromfi küldeményekkel járó díjkezeléssel segítette a kiállítókat.

Az 1910-ben működő nagy baromfitelepek közé tartozott Győrött a Lóra-telep, Gödöllőn az állami telep és Battonyán Pivnyi Istvánné telepe. Az állatdíjazásokban új kívánalom lett a nagy és sok tojás, így igény keletkezett tojástermelési versenyek

Haase-féle szekrényes kellettőgép

rendezésére. A BOE a kopasznyakú tyúk tenyésztésének előmozdítására egyesületi kis aranyérmeket tűzött ki.

1907-ben rendezték az *első budapesti nemzetközi baromfikiállítást*. 1911-ben az állam 400-500 magyar tyúkot osztott ki. Az élő baromfi importja csökkent, csupán néhány magántenyésztő, pl. Teleki Artúrné hozatott 1 törzs bronzpulykát, 2 törzs sárga, 1-1 törzs fehér és fekete orpington tyúkot Angliából. Több baromfitenyésztő Rt. megbukott. A tájfajták keletkezését célozta 1912-

ben a 64.519/IV. sz. FM leirat, amely a baromfi tenyészközpontokat határozta meg. Megalakult a *Baromfitenyésztő Tanárok és Kísérletezők Országos Szövetsége* (a nemzetközi szövetség Londonban működött). Brassóban megalakult az *első baromfi- és kultúrtenyésztő egyesület*.

Az 1912-ben rendezett nemzetközi baromfikiállításon Bogay Elemér sárospataki földbirtokos emdeni lúdjaival nyert első díjat. A ceglédi tenyészbaromfi-kiállításon a jó tojóképesességű „Hungária” tyúkot Rácy Ödönné tenyésztette ki és mutatta be. A BOE szabványkidolgozó bizottsága elkészítette az orpington kacsá és a futókacsa standardját. Eltörölték a vadhús és a szárnyas fogyasztói adóját.

Tojásexportunk fellendült, és még ebben az évben megnyílt a magyar tojásértékesítés rendezésére Budapesten a **tojástőzsde**, alapszabályszerű szervezetekkel. 1913-ban már a tojás vezetett a baromfitermékek kivitelében, megindult a szövetkezeti tojásértékesítési mozgalom is. A szak-sajtó a lúdmáj kivitel országos szervezését szorgalmazta.

1913-ban létrejött a nemesített magyar kendermagos tyúk „ipolyvölgyi” változata, amely az Iparcsarnokban rendezett országos kiállításon is szerepelt. Kísérleti „költetőtelep” kezdte el működését Nagyszalontán. Hazánkban a megnövekedett petróleumárak drágították a kellettőgépek üzemeltetését.

Bár nőtt a jó és olcsó baromfi-hús fogyasztása, a magyar baromfitermékek mennyisége a háborút megelőző

években a nagy drágaság miatt nem növekedett. A baromfi-feldolgozó üzemek csak manufaktúrák voltak, munkásaik száma idénytől függően a néhány tucattól az akár ezernél is több főig változott. A Benedek és a Schneider cég mellett a Hartman és Conen cég volt a legnagyobb exportőr. Szakmunkásai a tojás gyűjtésének, átvételének, csomagolásának és szállításának ismereteit másoknak is tanították a helyszínen. Még számos kisebb egyéni és társas cég, valamint szövetkezet foglalkozott baromfikereskedelemmel és -vágással, főleg a Tisza-Körös-Maros-szögben, a Bácskában és a Kiskunságban. A dunántúli „tikászok” (a falvakban járó, hangos énekszóval figyelmet keltő átvívók) egy-egy központi helyen vásárolták meg a vételre kínált baromfit és tojást. Az Alföldön a cégek bevásárlói az élő, egészséges baromfit és friss tyúktójt közvetlenül a termelőktől vagy a gyűjtőktől (kofák, szedők) a piacokon vásárolták fel. Kezdetben darabonként, később összsúly szerint fizettek.

A két világháború között

Trianon (1920) után a kétharmadával csökkent országterületen mindenütt nagy mennyiségben és olcsón tudtak baromfiterméket előállítani. Az Alföldön a lucernás, a répaföld, valamint az erdő gyomnövény- és rovarvilágát jól hasznosította a gyöngytyúk. Az alföldi, nagyobb parasztgazdaságok nagy szántóterülete, a téri és a lucernatábla a pulykatenyésztésnek kedvezett. Kiemelkedő volt még a lúdtartásból és -hizlaltságból származó bevétel, a drága csemegének ismert libamáj. Hús- és zsírtermelésre legjobban a nagy vízi eredetű takarmányokat a háziszárnyasok közül legjobban hasznosító faj, a kacska – elsősorban a gyorsan

fejlődő pekingi és a vele keresztezett parlagi változat – vált be.

Az 1920-as években a nyugat-európai országokban és az USA-ban megnőtt a nagy tápértékű, könnyen emészthető baromfihús és tojás iránti kereslet, ezért a baromfi- és termékexport folyamatosan növekedett, amelyet állami szinten szerveztek meg.

A vámmentes felvevőpiac elvesztése a hivatalos baromfitenyésztési politika megvalósítását tovább nehezítette. A népi tenyésztők zöme nem törekedett a termelési eredmények növelésére, ezért 1927-ben a Földművelésügyi Minisztérium nemesített hímbaromfit, tenyésztörzseket és keltetőtojásokat juttatott számukra. A rhode island red és plymouth fajta kakasokat a tyúkállomány átkeresztetése céljából népi tenyésztők között osztották ki. A tenyészbaromfit és tenyésztojást előállító, úgynevezett monokultúras farmokon átlagosan 500-as létszámban, a zsákból etetett, főleg a nagy tojáshozamú leghorn tyúkot tartották.

A Földművelésügyi Minisztérium a jó minőségű tenyészanyagot előállító baromfi-gazdaságok létesítését és fenntartását állami kölcsönökkel és egyéb módon is támogatta. 1928-ban a 88.354/1928. FM. sz. rendelet 27 új baromfitelep létesítését, és kedvezményes feltételű állami kölcsönökkel a meglévők fejlesztését írta elő.

A „Benedek József és Fia” cég 1928-ban Kecskemétre tette át székhelyét, és városi támogatással felépítette baromfi-hizlaldóját, vágó-, kopasztó- és csomagolóüzemét, valamint hűtőházát. Átlagosan 400 fővel dolgoztak, a munkamódszer és munkamegosztás már tömeggyártást tett lehetővé. Kizárólag nagykereskedelmi tevékenységet folytattak. Az egykori hizláló telepek sokszor 100.000-es baromfiállománnyal dolgoztak, de munkaszervezetük manufaktúra-szin-

Gergely-féle asztali költőgép

ten állt. A szokványos piaci árak között az alábbi termékeket különböztették meg:

- a rántani való csirkét, amely 6-8 hetesen, a lehető legkorábban került piacra; közülük legtokéletesebb a *hamburgi csirke* volt;
- a sütnivaló csirke (*poulett*) elnevezés alatt az 1 kg körüli, 2-3 hónapos, többnyire nőivarú állatokat értették, de a nem ivartalanított kakasokat is ide sorolták;
- a sütni való kakas vagy jérce (*poulard*) alatt a 3-6 hónapos és átlagosan 1 kg súlyú piaci árut értették;
- az előbbinél még finomabb piaci áru volt az ivartalanított 8-10 hónapos kakas (kappan) és jérce (sokan csak az ivartalanított jércét értették „poulard” elnevezés alatt).

Főként a növendék szárnyasok között okozott nagymérvű pusztulást a baromfikolera és a baromfitífusz. E betegségek megfékezését szolgálta az 1888. évi állategészségügyi törvényt felváltó 1928:XIX. tc. A baromfitífusz elleni hatékony küzdelmet az 1930-as évektől az *Országos Állategészségügyi Intézet* szakállatorvosai által végzett vérvizsgálatok alapján lehetett megindítani, amelyek egyúttal a gümőkórra is kiterjedtek.

A 1929-1933-as gazdasági világválságot követően inkább az emberi munkaerőre épülő néhány mezőgazdasági ágazat fejlődött, közöttük az extenzív baromfitenyésztés is. A belső piac beszűkülése miatt viszont a baromfiárak állandóan csökkentek. A baromfihús és tojás kivételének

jelentős visszaesése nagymértékben nehezítette a szegényparaszti rétegek megélhetését. A külterjes tanyai viszonyok csak az igénytelen, közönséges parlagi baromfi általános tenyésztésének kedveztek.

Az 1930-as években megjelent egyik hazai kiadvány szerint „...a baromfi nem tőzsdé-cikk és így baromfitőzsdét sehol sem találunk, tojást egyes államokban adnak és vesznek tőzsdén.... ilyen működik Londonban, Berlinben és Bécsben, jelentősége azonban a magyar tojáskereskedelem szempontjából minímális”.

1933-tól kezdve a kendermagos, sárga és fehér színváltozatú, nemesített magyar tyúk fenntartásával foglalkozó *Gödöllői Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaság* a fajták tenyészszakasait osztotta ki a helyi állományok beszolgáltatása fejében. A csereakciókba bevonták az emdeni lúd, a pekingi kacska és a bronzpulyka hím egyedeit is.

A baromfikivitel egységesítése az 1934-ben megszervezett angliai pulykaexport, az *Országos Baromfikiviteli Bizottság* megalakulásával vette kezdetét. Ugyanebben az évben a *Magyar Tollkereskedők Kiviteli Egyesülése* is létrejött.

A Földművelésügyi Minisztérium irányításával megkezdte működését az első keltetőközpont (1935) Kecskeméten, így megindult a mesterséges keltetés. 1937-ben a *Magyar Baromfi és Tojás Kiviteli Egyesülés*, 1938-ban a *Libamájiviteli Iroda* is megalakult, és a tollértékesítéssel foglalkozó egyesülés neve Magyar Tollkiviteli Egyesülésre változott.

Az állami ellenőrzés alá vont, 1940-ben már 276 magán baromfitelep pl. a sárospataki Bogyay-féle és a Szőnyey Lórántné-féle fajbaromfitelep

mellett baromfitenyésztő mintaközsegeket is létrehozta, és 1940-től vándor tanácsadónöket állítottak munkába. Az 1942: XVI. tc. alapján a keltetőközpontoknak (akkoriban 11) évenként 4 millió naposcsibét kellett a kistenyésztők számára szétosztani. Mindezek ellenére az egy tojóra jutó tojástermelés országos átlagban sem érte el az évi 70 tojást.

vényekben és kormányhatározatokban írták elő. Az ezekben foglalt elvek szerint *Báldy Bálint* irányításával Gödöllőn, az 1933-tól már *Baromfitenyésztő Kísérleti Tangazdaság* néven működő intézményben, nemesített magyar baromfiak fenntartásával igyekeztek a hagyományos baromfitenyésztést fejleszteni. A 34.400/1947. FM sz. rendelet kötelezővé tette a keltetőgép bejelentését

az illetékes gazdasági felügyeletségen, 14 napon belül. Báldy további szakirányításával fejlődött ki a tangazdaságból a *Kisállattenyésztési Kutatóintézet*, amelynek baromfitenyésztési osztálya a nemesített baromfifajták elterjesztésével, a baromfi-egészségügy és a takarmányozás javításával igyekezett emelni a hagyományos magyar baromfitenyésztés színvonalát, a zömmel kisparaszti gazdaságokban. Nagy számú tojást csak mesterségesen, kotlók nélkül lehet kikeltetni. Már az ókori egyiptomiak keltettek tojást tevetrágya hójével, és Kínában Kr.e. 246-tól parázzsal hevített agyagüstöket használtak e célra. Hosszú út vezetett a különféle fűtésű „költőgépek”-en át a hazánkban 1954 óta használt elektromos fűtésű keltetőgépekig. A háztáji gazdaságokban is terjed a gépi keltetés, mert kotlós költés és hagyományos csibenevelés esetén a naposbaromfi közvetlenül fertőződik a kotlóból ürülő kórokozókkal. 1948-tól a Földművelésügyi Minisztérium rendelkezése alapján csak tenyésztési és állategészségügyi szempontból ellenőrzött és a baromfitenyésztői vírvizsgálattal mentesnek talált állományból származó, lábgyűrűzött tyúktól származó tojást volt szabad keltetőállomási keltetésre használni. A baromfiipart az 1945 utáni államosítással gépesítették. A baromfi kiemelt szállításának ellenőrzésével,

BAROMFITENYÉSZTŐK

Egyesület Lapja 2020

ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS KÖZLÖNYVE

TAGSÁGI ELLEMLÉK

Megtartásuk minden hó 1-én és 15-én

FELELŐS SZERKESZTŐ

WINHNER JÁNOS

1927. december

Az egyesület tulajdonosa.

A MAGYAR ÉLELMISZERKIVITELI EGYESÜLET ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE, A FAJGALMAKIVITELÉSI EGYESÜLET, A BUDAPESTI GAZDÁLKODÓK EGYESÜLETÉNEK ÉS A KISKUNFELEGHÁZAI BAROMFITENYÉSZTŐK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS KÖZLÖNYVE

Útmutató

az 1927. évi december 8–11. Budapesten, az Országos Tenyészállatvásártelepen megtartandó

IV. Nemzetközi Baromfikiállításához

NAGYBANYAI HORTIY MIKLÓSNÉ ÖFOMÉLTÓSÁGA, AUGUSZTIA KIR. HERCEGASSZONY ÖFENSÉGE ÉS ANNA KIR. HERCEGASSZONY ÖFENSÉGE FÖVÉDNÖKSÉGE, MAYER JÁNOS földművelésügyi, BUD JÁNOS pénzügyi, WALKO LAJOS kútyú és HERMANN MIKSA kereskedelmi miniszter urak védnöksége alatt, a földművelésügyi kormány. Budapest székesévfőváros, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósága, az Országos és valamennyi vidéki Mezőgazdasági Kamara, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a Magyarországi Központi Fogyasztási Szövetkezet és az összes gazdasági adalmi intézmények támogatásával az Országos Tenyészállatvásártelepen a

IV. Nemzetközi Baromfikiállítást

rendeli

A BAROMFITENYÉSZTŐK ORSZÁGOS EGYESÜLETE

A II. világháborútól a hatvanas évekig

A második világháború után a baromfiállomány túlnyomó részét továbbra is kisüzemi, hagyományos paraszti udvarokban tartották.

1946-ban kezdték az állami gazdasági baromfitenyésztés szervezését Martonvásáron. 1947-ben 12 nagy állami baromfitelep és 20 helyreállított keltetőállomás működött az országban. 1947 után az állattenyésztés, a tarkarmánytermelés és a mezőgazdaság fejlesztését tervtör-

a levágás előtti vizsgálatokkal, a boncolások és a húsvizsgálat teljesítésével itt is az állatorvosi szolgálat gondoskodott arról, hogy csak fogyasztásra alkalmas termékek kerüljenek bel- és külföldi forgalomba. 1949-ben megalakult a *Baromfitenyésztő Nemzeti Vállalat*.

A 2021/1950.(XII.3.) sz. állattenyésztési és takarmánytermelési kormányhatározat a baromfitenyésztés fejlesztését, az állományok növelését, a tojástermelés fokozását és a baromfi-egészségügyi helyzet javítását is előírta. Fajtákon belüli kiváló vonalak keresztezésével hibrideket (tojó- és húshibrideket) alakítottak ki. Ebben az évben a Földművelésügyi Minisztérium állami ellenőrzés alatt álló baromfitelepeket és baromfitenyésztő mintaközségeket szervezett. A minta-

községi tojásokért 40%-os felárat fizettek. 1951-ben az állami baromfitelepeken bevezették a csapófészkes tojásellenőrzést és a termelési adatok rendszeres feljegyzését, és elkezdődött az állami kacsatelepek szervezése. 1952-től ismét bevezették a baromfiak törzskönyvezését.

Az 1960-as évektől a háztáji baromfitenyésztést fokozatosan nagy teljesítményű baromfihibrideket előállító, zárt, szakosított, iparszerű, nagyüzemi baromfitenyésztési központok (Bábolna, Felső-babád, Palotás, Nádudvar) váltották fel. A magyar baromfiipar kialakulását, virágkorát és a rendszerváltást követő átalakulását már egy újabb fejezet tárgyalja.

SZOVÁTV ADRIENN
MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM

A BRIEF HISTORY OF POULTRY BREEDING FROM THE ANCIENT TIME TO PRESENT II.

Following the introduction of old time poultry breeding published in the previous issue, the author provides comprehensive knowledge about the topic starting with the beginning of the 20th century and finishing with the end of 1960s, the start of poultry industry in Hungary.

Az illusztrációk dr. Csukás Zoltán „A GAZDASÁGI BAROMFIK TENYÉSZTÉSE” c. könyvéből származnak (Bp. 1935).